

І. Медицький

Навчально-науковий юридичний інститут
Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника,
доцент кафедри кримінального права
кандидат юридичних наук, доцент
ibm78@ukr.net

НАСЛІДКИ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК СКЛАДОВА ПРЕДМЕТУ КРИМІНОЛОГІЇ: СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПИТАННЯ

© Медицький І., 2019

Наслідки злочинності як частина предмету наукового пізнання потребують свого комплексно-системного вивчення, і у якості важливої складової кримінологічної теорії, і у якості інформаційного базису для розробки обґрунтованої та раціональної політики держави у сфері боротьби зі злочинністю. У теоретичному плані актуальними є дослідження питань методології та методик обрахунку різноманітних проявів злочинності у житті людини, суспільства, держави; їх класифікації; розробки дієвих механізмів мінімізації впливу, компенсації причиненої шкоди та ін. На практиці це буде сприяти підвищенню ефективності діяльності органів кримінальної юстиції, більш чіткому уявленню влади про рівень тих ресурсів, необхідних та достатніх для зниження активності злочинних практик в Україні.

Ключові слова: злочинність, наслідки злочинності, ціна злочинності, втрати від злочинності.

І. Медицький

ПОСЛЕДСТВИЯ ПРЕСТУПНОСТИ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРЕДМЕТА КРИМИНОЛОГИИ: СОСТОЯНИЕ НАУЧНОЙ РАЗРАБОТКИ ВОПРОСА

Последствия преступности как часть предмета научного познания нуждаются в своем комплексно-системном изучении, и в качестве важной составляющей криминологической теории, и в качестве информационного базиса для разработки обоснованной и рациональной политики государства в сфере борьбы с преступностью. В теоретическом плане актуальными являются исследования вопросов методологии и методик учета разнообразных проявлений преступности в жизни человека, общества, государства; их классификации; разработки действенных механизмов минимизации влияния, компенсации сотворенного вреда и др. На практике это будет способствовать повышению эффективности деятельности органов криминальной юстиции, более четкому представлению власти об уровне тех ресурсов, необходимых и достаточных для снижения активности преступных практик в Украине.

Ключевые слова: преступность, последствия преступности, цена преступности, потери от преступности.

I. Medytskyi
associate Professor
of the Department of Criminal Law
Educational and Scientific Law Institute
Precarpathian National University V. Stefanyk
candidate of Law, associate Professor

CONSEQUENCES OF CRIMINALITY AS CONSTITUENT OF THE ARTICLE OF CRIMINOLOGY: THE STATE OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT OF QUESTION

The consequences of criminality as part of the article of scientific cognition need the complex-system study, and in quality of important constituent of theory of criminology, and in quality of informative base for development of reasonable and rational politics of the state in the field of a fight against criminality. In a theoretical plan actual are researches of questions of methodology and methodologies of account of various displays of criminality in life of man, society, state; their classifications; developments of effective mechanisms of minimization of influence, indemnification of the closed harm and other. In practice it will assist the increase of efficiency of activity of organs of criminal justice, more clear presentation of power about the level of those resources necessary and sufficient for the decline of activity of criminal practices in Ukraine.

Key words: criminality, consequences of criminality, cost of criminality, loss from criminality.

Постановка проблеми. Криміногенна ситуація на сьогодні не знаходить адекватного відтворення у даних статистики (кримінальної, економічної, соціальної, демографічної та ін.), що викликано цілим масивом чинників об'єктивно-суб'єктивного характеру. У той же час усвідомлення реальної, а не «адаптованої» цифри, що позначає суспільні втрати від злочинності, повинно виступати наріжним каменем формування обґрунтованої та раціональної стратегії й тактики протидії криміналітету (кримінально-правової, кримінологічної, кримінально-процесуальної та кримінально-виконавчої політики). Кримінологічна доктрина потребує формування нового різновиду теорії – консеквенціології злочинності (від лат. *consequentia* – наслідок, і давн.-грец. λόγος – вчення), із відповідними завданнями та дослідницьким інструментарієм.

Аналіз дослідження проблеми. Загальну оцінку наслідків злочинності можна простежити у працях Ю. М. Антоняна, А. А. Герцензона, В. В. Голіни, І. М. Даньшина, О. М. Джузи, А. Е. Жалинського, А. П. Закалюка, І. І. Карпеця, Н. Ф. Кузнецової, В. І. Шакуна та ін. Сучасні публікації науковців (О. Р. Афанасьєвої, М. М. Бабаєва, Б. М. Головкина, Р. О. Долотова, Л. В. Кондратюка, В. В. Лунєєва, В. С. Овчинського, Н. В. Сметаніної та ін.) суттєво розширили арсенал кримінологічної науки, проте, комплексних, системних досліджень явно що не вистачає.

Не вирішені раніше проблеми. Відтак, станом на сьогодні, у вітчизняній правничій науці фактично відсутні спеціальні дослідження проблематики наслідків злочинності. Більшість же існуючих напрацювань лишень дотично торкаються означеної категорії – у ході кримінологічної характеристики злочинності того чи іншого виду або конкретних деліктів чи деліктів певних підгруп/груп.

Метою статті є дослідження стану розробки питання «наслідків злочинності» у вітчизняній кримінологічній науці; здійснення узагальнення та систематизація поглядів учених на ті зміни від злочинності, інформація про які повинна слугувати наріжним каменем формування обґрунтованої та раціональної стратегії й тактики протидії криміналітету

Виклад основного матеріалу. У наукових працях 70–80-х років минулого століття можна простежити окремі загальні висловлювання, що підкреслюють значущість пізнання соціальних наслідків злочинності. Наприклад, В. Н. Кудрявцев висловлювався за включення результатів злочинних дій та бездіяльності у поняття злочинності, А. Е. Жалинський – про необхідність вивчення соціальної шкоди, яка заподіюється злочинністю, С. В. Бородин визначав соціальні наслідки злочинності як ознаку (властивість), частину і результат злочинності у цілому, Г. А. Аванесов подав аналіз можливих наслідків злочинності, В. Н. Демидов включив соціальні наслідки у характеристику злочинності [1, с. 60].

Сучасний вітчизняний науковий інтерес до категорії «наслідки злочинності» простежується у дисертаційних працях, як докторських – дисертації О. М. Ігнатова (2014), Ю. А. Турлової (2018), так і кандидатських – дисертації О. О. Сокол (2017), О. І. Михаліка (2018), О. В. Заїчко (2019), С. В. Єрмолаєвої-Задорожньої (2019).

У контексті вивчення сучасного стану загальнокримінальної насильницької злочинності в Україні О. М. Ігнатов приділив увагу такому її показнику, як «ціна», справедливо зауваживши, що в Україні практично відсутніми є праці, у яких би здійснювався аналіз наслідків злочинів, у тому числі – загальнокримінальних насильницьких деліктів. Учений визнає факт відсутності універсальної методики вимірювання обсягу заподіяної шкоди, на розрахунок якої, безперечно, впливає латентність злочинності, недосконалість вітчизняної судової та відомчої статистики.

Показник «ціни» загальнокримінальної насильницької злочинності, як і злочинності у цілому, О. М. Ігнатов пропонує розраховувати, виходячи з наступних принципових моментів: 1) шкода жертві; 2) шкода міжособистісним стосункам; 3) шкода злочинцеві; 4) шкода громаді. Причому саме останній соціальний вимір шкоди охоплюється сучасним каральним підходом, хоча громада виглядає чимось абстрактним і безособовим [7].

Окремий підрозділ дисертаційної праці О. О. Сокол «Кримінологічна характеристика та запобігання ухиленням від сплати аліментів на утримання дітей та коштів на утримання непрацездатних батьків» стосується соціальних наслідків аналізованої науковцем злочинної поведінки, починаючи із сукупної прямої шкоди, яку завдають злочини цієї категорії, та закінчуючи негативними змінами, які несуть ці злочини у реальних суспільних та, насамперед, сімейних відносинах.

Соціальні наслідки ухилень від сплати аліментів розподілені автором на чотири взаємопов'язані групи: соціально-економічні, соціально-психологічні (згубний вплив злочинної поведінки на подальший психічний та моральний розвиток дітей, яким не виплачуються аліменти, їх ставлення у дорослому житті до утримання власних дітей та непрацездатних батьків), соціально-правові або соціально-політичні (ставлення аліментозобов'язаної особи до виконання судового рішення) та соціально-культурні (деформація у культурі та моральності, тобто ставлення суспільства до проблеми ухилення від сплати аліментів на утримання дітей та коштів на утримання непрацездатних батьків, до потреб дитини та непрацездатних батьків загалом) [19].

У роботі «Кримінологічна характеристика перешкоджання службовій діяльності працівників правоохоронних органів та його запобігання» С. В. Єрмолаєва-Задорожня виокремлює соціальні наслідки перешкоджання загального плану, до яких відносить професійну віктимність, підвищену уразливість перед злочинними посяганнями, послаблення авторитету правоохоронних органів, збільшення почуття безкарності серед громадян. Серед соціальних наслідків перешкоджання службовій діяльності працівників правоохоронних органів науковець досліджує фізичні наслідки

(шкода життю і здоров'ю працівників правоохоронних органів), матеріальні (шкода, завдана безпосередньо майну працівників правоохоронних органів та близьким родичам, а також державі у зв'язку з фінансуванням нею правоохоронної діяльності) і моральні (шкода психічному здоров'ю правоохоронців та/або членів їх сімей) [4].

Аналізуючи кількісно-якісні показники фальшивомонетництва О. І. Михалік у дисертації «Кримінологічна характеристика та запобігання фальшивомонетництву» часткову увагу приділив «ціні» означеного злочинного промислу. На його думку, «ціна» фальшивомонетництва виявляється у негативних наслідках фінансового (підлив кредитно-фінансової системи), економічного (замовлення економічної кризи внаслідок обезцінення національної валюти, ненадходження акцизного податку до Державного бюджету), психологічного (недовіра до вітчизняної фінансової системи, відмова громадянами від гривні як засобу накопичення), міжнародно-правового (зниження авторитету України на міжнародній арені, ускладнення набуття нею членства в ЄС) та іншого характеру [13].

У праці «Кримінологічна характеристика та запобігання незаконній порубці лісу» О. В. Заїчко заподіяну від незаконної порубки лісу шкоду – «ціну» злочинності, пропонує обраховувати у натурі (збитки лісовому фонду України від кількості незаконно вирубаних дерев і чагарників), а також у грошовому еквіваленті (у т. ч. не нарахована рентна плата за спеціальне користування лісовими ресурсами та податкові платежі до державного бюджету). Екологічна шкода довіллю і середовищу проживання людей від незаконної вирубки лісів, як інша складова «ціни» незаконної порубки лісу, полягає у зменшенні площі лісів, ерозії ґрунтів, знищенні рідкісних видів флори і фауни, сходженні снігових лавин в горах, розливанні річок, затоплення місцевості, зміні клімату, ризиках стихійного лиха та екологічної катастрофи [5].

Навчальна кримінологічна література вирізняється розпорошеністю та полярністю наведення інформації щодо наслідків/ціни злочинності, починаючи із не включення цього важливого показника до переліку кількісно-якісних параметрів злочинності чи обмежуючись стислими згадками про нього. Сформульовані у підручниках та навчальних посібниках підходи до розуміння категорії «наслідки»/«ціна» злочинності у світлі її основних властивостей умовно можна розподілити на три різновиди:

1) *традиційний*. Категорія «наслідки»/«ціна» злочинності не виділяється узагалі, характеристики отримують більш загальноприйняті характеристики злочинності (стан, динаміка, структура, характер тощо);

2) *постановочний*. Наводиться аргументація на користь виділення вказаної категорії, проте, без якої-небудь її сутнісної характеристики та аналізу [9, с. 55; 8, с. 85];

3) *постановочно-описовий*. Наводиться аргументація на користь виділення вказаної категорії (як основного чи додаткового показника) та міститься її описове (переважно коротке) розуміння [3, с. 32, 36].

На характеристиці соціальних наслідків корисливої насильницької злочинності у своєму монографічному дослідженні «Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання» (2011) предметно зупинився Б. М. Головкін. Прямую шкоду, що спричинюється вчиненими корисливими насильницькими злочинами, учений вважає за доцільне класифікувати на фізичну, матеріальну та моральну. Соціальні ж наслідки корисливої насильницької злочинності Б. М. Головкін поділяє на блоки: соціально-економічні, соціокультурні, соціально-психологічні. Заслугою науковця стали пропозиції щодо вимірювання фізичної шкоди (з урахуванням чисельності потерпілих від найбільш представницької категорії корисливих насильницьких злочинів та оцінки тяжкості заподіяної потерпілим фізичної шкоди), матеріальної шкоди (з урахуванням узагальнених матеріалів судової практики щодо заявлення потерпілими та подальшого розгляду судом цивільних позовів про відшкодування матеріальних збитків) та моральної шкоди (з урахуванням узагальнених матеріалів судової практики щодо заявлення

потерпілими та подальшого розгляду судом цивільних позовів про відшкодування фізичних, душевних, психічних страждань) [2, с. 107, 108, 111, 112]. У контексті проведеного дослідження Б. М. Головкін зауважує усе-таки на локальності його спроб продемонструвати наслідки корисливих насильницьких злочинів та цілком слушно вказує на відсутність належного статистичного забезпечення, від якого залежить успішне вивчення цієї проблеми [2, с. 113].

У монографії «Злочинність в Україні: економіко-кримінологічний аналіз» (2013) підкреслюється значущість аналізу суспільних втрат, збитків від злочинності, ліквідація яких (з урахуванням раціональних витрат на протидію) сьогодні є еквівалентною підвищенню реального доходу громадян більш ніж у два рази без урахування приростів від прискорення розвитку суспільства. Ціна фактичної злочинності з урахуванням фізичної, матеріальної і моральної шкоди, заподіяваної громадянам, економіці та державі, з урахуванням витрат на охорону й охоронні пристрої, на всю кримінальну юстицію, утримання ув'язнених тощо є досить великою і, мабуть, зіставимо з бюджетом країни. Автори, характеризуючи збитки від злочинності, пропонують їх оцінювати через показники прямих (сума математичних сподівань втрат від злочинності особами, групами і суспільством в цілому) і непрямих втрат (витрат в інших суспільних системах і процесах, що впливають на рівень злочинності або на інший критерійний показник). При цьому вони стверджують, що суспільні втрати від злочинності (прямі чи непрямі), а також витрати, пов'язані зі злочинністю завжди можна привести до вартісного вираження [6, с. 62, 64, 65, 69, 87].

Монографія Н. В. Сметаніної «Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології» (2016), опублікована за результатами кандидатського дослідження, налічує у структурі підрозділ «Ціна злочинності». Авторка здійснила категоризацію компонентів «ціни» злочинності, розрізняючи прямий та непрямий різновиди збитків, майнового та немайнового змісту. Теоретичні висновки науковця підкріплені узагальненнями слідчо-судової практики та відповідними статистичними даними, які стосуються матеріальних збитків від злочинів та стану їх відшкодування [15]. Ряд публікацій Н. В. Сметаніної стосуються зарубіжного досвіду визначення ціни злочинності, методологічного обґрунтування, структури [14; 16; 17; 18].

Аналіз підходів до визначення показника ціни злочинності у пострадянській та зарубіжній кримінології провела Т. В. Мельничук. На основі відомчих статистичних даних про розмір матеріальних збитків, завданих виявленими злочинами, та видатків державного бюджету на кримінальну юстицію нею визначено ціну злочинності у сучасній Україні; окреслені переваги та перспективи практичного застосування цього показника [10; 11]. До заслуг науковця, крім іншого, варто віднести вироблення належного науково-методичного обґрунтування показника ціни економічної злочинності, визначення сфери його практичного застосування, і по-третє, оцінка впливу цього показника на програмування попереджувальної діяльності [12].

Висновки. Вочевидь, фундаментальна проблема «наслідків» злочинності не перебуває у векторі розвитку кримінологічної науки у достатньому для неї об'ємі. Наукові розробки у цій сфері характеризуються фрагментарністю та розпорошеністю матеріалу; важливість включення указаної категорії саме до основних, а не додаткових кількісно-якісних параметрів злочинності, усвідомлюють та обґрунтовують далеко не усі учені; спеціальна література не володіє такими українськими напрацюваннями стосовно методології та конкретних методик розрахунку усіх тих змін, які детермінує для людини, суспільства, держави злочинність фактом свого існування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасьева О. Р. Исторический опыт изучения социальных последствий преступности в России // Наука сегодня: проблемы и пути решения. Материалы международной научно-практической конференции : в 3 частях. Вологда: Издательство «Маркер», 2018. С. 59–61.
2. Головкін Б.М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання

: монографія. Х. : Право, 2011. 432 с. 3. Джу́жа О. М., Моїсеєв Є. М., Васи́левич В.В. Кримінологія. Спеціалізований курс лекцій зі схемами (Загальна та Особлива частини); навчальний посібник. Київ: Атіка, 2001. 368 с. 4. Єрмолаєва-Задорожня С. В. Кримінологічна характеристика перешкоджання службовій діяльності працівників правоохоронних органів та його запобігання: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 216 с. 5. Заїчко О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання незаконній порубці лісу: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 211 с. 6. Злочинність в Україні: економіко-кримінологічний аналіз : монографія / О. М. Бандурка, М. М. Зацеркляний, Р. С. Веприцький / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова. Харків : Золота миля, 2013. 264 с. 7. Ігнатов О. М. Теоретичні та прикладні проблеми протидії загальнокримінальній насильницькій злочинності в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків. 2014. 605 с. 8. Кримінологія : підручник / А.М. Бабенко, О. Ю. Бусол, О. М. Костенко та ін.; за заг. ред. Ю. В. Нікітіна, С. Ф. Денисова, Є. Л. Стрельцова. 2-ге вид., переробл. та допов. Харків: Право, 2018. 416 с. 9. Курс кримінології. Особлива частина. Підручник: у 2 кн. / М. В. Корнієнко, Б. В. Романюк, І. М. Мельник та ін.; за заг. ред. О. М. Джу́жи. К.: Юрінком Інтер, 2001. 480 с. 10. Мельничук Т. В. Економіко-кримінологічний аналіз ціни злочинності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2013. Вип. 21. Частина 1. Том 3. С. 64–69. 11. Мельничук Т. В. Показник ціни злочинності в зарубіжній кримінології // Правове життя сучасної України: матеріали Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького складу, 16–17 травня 2013 р., м. Одеса. Т. 2 / відп. ред. д-р юрид. наук В. М. Дрьомін // Національний університет «Одеська юридична академія». О.: Фенікс, 2013. Том 2. С. 385–388. 12. Мельничук Т. В. Ціна економічної злочинності: проблемні аспекти визначення та застосування. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2013. № 5. С. 191–195. 13. Михалік О. І. Кримінологічна характеристика та запобігання фальшивомонетництву: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 230 с. 14. Сметаніна Н. В. Зарубіжний досвід визначення ціни злочинності. Право і суспільство. 2017. № 3. С. 182–188. 15. Сметаніна Н. В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології : [монографія] / Н. В. Сметаніна; за заг. ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2016. 192 с. 16. Сметаніна Н. В. До питання визначення «ціни» злочинності у сучасному суспільстві. Часопис Київського університету права. 2012. № 4. С. 327–330. 17. Сметаніна Н. В. Поняття і структура «ціни» злочинності у сучасній кримінології. Право і суспільство. 2014. № 5–2. С. 312–316. 18. Сметаніна Н. В. Значення аналізу соціальних наслідків злочинності для вирішення сучасних кримінологічних проблем // кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 12–13 жовт. 2017 р. Харків: Право, 2017. С. 489–492. 19. Сокол О. О. Кримінологічна характеристика та запобігання ухиленням від сплати аліментів на утримання дітей та коштів на утримання непрацездатних батьків: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя. 2017. 241 с.

REFERENCES

1. Afanaseva O. R. *Ystorycheskyi opyt yzucheniya sotsyalnykh posledstvyi prestupnostyv Rossyy* // Naukasehodnia: problemy yputyresheniya. Materyaly mezhdunarodnoi nauchno-praktycheskoi konferentsyy : v 3 chastyakh. Volohda.: Yzdatelstvo «Marker», 2018. P. 59–61. 2. Holovkin B. M. *Koryslyva nasylnytska zlochyinnist v Ukraini: fenomen, determinatsiia, zapobihannia* : monohrafiia. Kh. : Pravo, 2011. 432 p. 3. Dzhuzha O. M., Moiseiev Ye. M., Vasylevych V. V. *Kryminolohiia. Spetsializovanyi kurs lektzii zi skhemamy (Zahalna ta Osoblyva chastyny)*. Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Atika, 2001. 368 p. 4. Iermolaieva-Zadorozhnia S. V. *Kryminolohichna kharakterystyka pereshkodzhannia sluzhbovii diialnosti pratsivnykiv pravookhoronnykh orhaniv ta yoho zapobihannia*: dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv, 2019. 216 p. 5. Zaichko O. V. *Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia nezakonnii porubtsi lisu*: dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv, 2019. 211 p. 6. *Zlochyinnist v Ukraini: ekonomiko-kryminolohichniy analiz* : monohrafiia / O. M. Bandurka, M. M. Zatserklianyi, R. S. Vepriyskyi / za zah. red. d-ra yuryd. nauk, prof. O. M. Lytvynova. Kharkiv : Zolota mylia, 2013. 264 p.

7. Ihnatov O. M. *Teoretychni ta prykladni problemy protydii zahalnokryminalnii nasylnytskii zlochynnosti v Ukraini*: dys. ... dokt. yuryd. nauk. Kharkiv. 2014. 605 p. 8. *Kryminolohiia* : pidruchnyk / A. M. Babenko, O. Iu. Busol, O. M. Kostenko ta in.; za zah. red. Yu. V. Nikitina, S. F. Denysova, Ye. L. Strieltsova. 2-he vyd., pererob. ta dopov. Kharkiv: Pravo, 2018. 416 p. 9. *Kurs kryminolohii. Osoblyva chastyna*. Pidruchnyk. U 2 kn. / M. V. Korniienko, B. V. Romaniuk, I. M. Melnyk ta in.; Za zah. red. O. M. Dzhuzhy. K.: Yurinkom Inter, 2001. 480 p. 10. Melnychuk T. V. *Ekonomiko-kryminolohichniy analiz tsiny zlochynnosti*. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. 2013. Vyp. 21. Chastyna 1. Tom 3. P. 64–69. 11. Melnychuk T.V. *Pokaznyk tsiny zlochynnosti v zarubizhnii kryminolohii* // Pravove zhyttia suchasnoi Ukrainy: materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii profesorsko-vykladatskoho skladu, 16–17 travnia 2013 r., m. Odesa. T. 2 / vidp. red. d-r yuryd. nauk V. M. Dromin // Natsionalnyi universytet “Odeska yurydychna akademiia”. O.: Feniks, 2013. Tom 2. P. 385–388. 12. Melnychuk T. V. *Tsina ekonomichnoi zlochynnosti: problemni aspekty vyznachennia ta zastosuvannia*. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. 2013. No. 5. S. 191–195. 13. Mykhalik O. I. *Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia falshyvomonetnytstvu*: dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv, 2018. 230 p. 14. Smetanina N. V. *Zarubizhnyi dosvid vyznachennia tsiny zlochynnosti*. Pravo i suspilstvo. 2017. No. 3. P. 182–188. 15. Smetanina N. V. *Naukovi pidkhody do teorii zlochynnosti u suchasnii ukrainskii kryminolohii* : [monohrafiia] / N. V. Smetanina; za zah. red. V. V. Holiny. Kharkiv : Pravo, 2016. 192 p. 16. Smetanina N. V. *Do pytannia vyznachennia «tsiny» zlochynnosti u suchasnomu suspilstvi*. Chasopys Kyivskoho universytetu prava. 2012. No. 4. P. 327–330. 17. Smetanina N. V. *Poniattia i struktura «tsiny» zlochynnosti u suchasnii kryminolohii*. Pravo i suspilstvo. 2014. No. 5-2. P. 312–316. 18. Smetanina N. V. *Znachennia analizu sotsialnykh naslidkiv zlochynnosti dlia vyrishennia suchasnykh kryminolohichnykh problem* // kryminalno-pravove zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy v umovakh hlobalizatsii: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. 12–13 zhovt. 2017 r. Kharkiv: Pravo, 2017. P. 489–492. 19. Sokol O. O. *Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia ukhylenniam vid splaty alimentiv na utrymannia ditei ta koshtiv na utrymannia nepratsezdnykh batkiv*: dys. ... kand. yuryd. nauk. Zaporizhzhia. 2017. 241 p.

Дата надходження: 31.01.2019 р.